



הרב יואל פרידמן

## הפרשת תרומות ומעשרות מענבים במצפה רמון

### שאלה

ענבים שגדלו במצפה רמון - האם חייבים להפריש מהתרומות ומעשרות בברכה? האם ענבים שנקטפו בחודש אב משתייכים לשנת מעשר עני או שהם עדין משנת מעשר שני?

### תשובה

#### א. ענבים לאכילה – חיובם במעשר

לגביה הפרשת תרומות ומעשרות בגבולות עולי מצרים, אנו נוקטים דעתת 'כפטור ופרח'<sup>1</sup> שיש להפריש ללא ברכה, מלבד 'דגן, תירוש ויצהר' שמברכים על ההפרשה מהם, שכן חיוב ההפרשה העיקרי הוא מן התורה. אלא שיש לדון אם רק שמן וין התחייב בהפרשת תרומות ומעשרות, או שגם גם ענבים וזיתים לאכילה.

בגמרא (בבא מציעא פ"ז ע"ב) מובאת דעתו של ר' ינא שלומד מן הפסוק 'ביערתי הקדש כון הבית' שהטבל מתחייב במעשר רק בעת שכניםיהם אותו בבית. בהמשך מנסה הגמara (פח ע"ב) לומר שדברי ר' ינא מצטמצמים רק בדברים שאין בהם גמר מלאכה, כמו זיתים וענבים העומדים לאכילה, אך חיטאים ושעורים שיש בהן גמר מלאכה (miror הכר) מתחייבות במעשר גם ללא הכנסתה לבית. מכל מקום למדנו לכורה שזיתים וענבים שעומדים לאכילה חייבים בהפרשה מן התורה. רשי על אחר מפרש שהענבים והזיתים הם בכלל התבואה: 'ואף הן בכלל התבואה ומעשר שלתן מן התורה...'. התוספות<sup>2</sup> מסבירים שאף שהענבים והזיתים הם לאכילה, הם בכללים בכלל תירוש ויצהר, וכן מפרש גם הרמב"ן (ב"מ שם), וזה לשונו:

ואפשר אפילו זיתים וענבים שחשבון לאכילה חייבין במעשר דבר תורה, אלא מיהו לא מפני שהם בכלל התבואה אלא דכיון דתרוש ויצהר חייב אף הן חייבין שהרי לתירוש ויצהר הם עומדים, ואף על פי שהחשב עליהם לאכילה לא נפטרו מן המעשר, ועל זה אמרו בתמורה משקין היוצאי מהן כמותן ולוקין עליהם כיין

1. כפתור ופרח, פ"ה (הווצאה בית המדרש להלכה בהתיישבות, עמ' סח-סט); הלכות הארץ, עמ' 39-40.

2.תוספות, ב"מ פח ע"ב, ד"ה כי קאמור; וכן כתבו התוספות ראה"ש, ריטב"א, ר"ז ב"מ שם.

ושמן כדאיתא פ' העור והרוטב (חולין ק"כ ב'), וליכא לפרש כי כשהפריש יין ושמן, דמאי משקין היוצאין מהן עיקר תרומה הוא דתירוש ויצהר כתיב, אלא כשהפריש ענבים ועשה מהן יין והכי פרשנא לה בדוכתה, וש"מ דתרומת ענבים דאוריתא היא שהרי אמרו משקין היוצאין מהן כמותן ולוקין עליהם...).

לעומת זאת שיטת הרמב"ן בפירושו לתורה (דברים יד, כב) היא היפה. הוא מפרש את פסוקי התורה בדברי רשי"י (ר"ה יד) שرك' דגון, תירוש ויצהר' חיבים מן התורה במעשה, והוא גם מצמצם את פרשנות התירוש והיצהר ליין ושמן בלבד, שرك' הם נקראו 'תירוש ויצהר' ולא הענבים והזיתים.<sup>3</sup> וזה לשונו:

ופירוש דגון בלשון הקדש, המשת המניין הידועין בתבואה, ופירוש תירוש, היין החדש אשר ישיקו היקבים, ויצהר, השמן אשר בהן. ואין מין אחר בכל הזעין ובכל פירות האילן חיבין מן התורה כלל לא בתרומות ולא במעשרות, ויש בריתות שונות בתורת הנים (בחוקתי פרק יב ט) ובספרי (ראה קה) לאסמכות זהן מוטעות. אבל הדבר המתבאר בגמרה מן התלמוד הבבלי (ברכות לו א) והירושלמי (חלה פ"ד ה"ד) ופשטו של מקרא כך הוא, שאיפלו זיתים וענבים מעשר שלהם איננו מן התורה עד שייעשו תירוש ויצהר. והתהיה זהה נזהר, שכבר טעו בו מגדולי המחברים (עי' רב"מ הלכות תרומות פ"ב ה"א).

וכן כתוב גם רבנו יונה<sup>4</sup> אגב אורחא לגבי חובת נתילת ידים בדבר שטיבורו במשקה; וכן היא דעת המהרי"ט.<sup>5</sup>

ובתוספות ר' עקיבא איגר<sup>6</sup> הקשה על שיטת הרמב"ן ודעתו מהמשנה בתרומות פ"א מ"ט: 'ותורמים שמן על זיתים הנכשימים...', וכן פסק הרמב"ם, הל' תרומות פ"ה ה"ה. במקורה ההפוך: אם הפריש מן הזיתים על השמן, אינה תרומה כմבוואר בירושלמי (תרומות פ"א ה"ד), מפני טורה הכהן. מקשה ר' עקיבא איגר: הלא גם הפרישה מן השמן על הזיתים אינה תרומה, כי זוהי הפרשה מן החזב על הפטור, שכן הזיתים והענבים אינם חיבים לדעת הרמב"ן, אלא מדרבנן!?

והאחרונים<sup>7</sup> תירצחו שהרמב"ן לא התכוון לטעון שהזיתים והענבים אינם בכללים בחזב ההפרשה של תירוש ויצהר, אלא שהם עדין לא התחייבו כי לא נגמרה מלאכתם. אך אם מפריש בהיותם ענבים או זיתים, הפרשתו מה תורה כדי מפריש לפני גמר מלאכתה. ולדעתם הוא הדין גם אם מלכתחילה קופף את הענבים והזיתים לאכילה. ולפי"ז מיושבים דבריו הסותרים של הרמב"ן.

.3. ע"י טוריaben, ר"ה טו ע"ב, והביא ראייה לדבריו מהירושלמי, חלה פ"ג ה"ה.

.4. רבנו יונה, ברכות דפי הר"ף דף מא ע"א ד"ה כל שטיבורו.

.5. ש"ת המהרי"ט, ח"א ס"י ית.

.6. ר"א, תרומות פ"ב מ"ז אות כא.

.7. ישועות מלכו הל' תרומות פ"ב ה"א; בני נזר או"ח ח"א ס"י פח; חז"א שביעית ס"ז ס"ק כד; מעדרני ארץ תרומות, פ"ה ה"כ אות ב.



לסיכום, לדעת הרמב"ם,<sup>8</sup> שפירות האילן חייבים בתרו"ם מדאוריתא, ברור שعنבים וזיתים לאכילה בכלל זה, אלא אפיו לשיטות הראשוניים<sup>9</sup> שرك' דגן, תירוש ויצהר' חייבים מן התורה, הדעה הרווחת היא שגם ענבים וזיתים לאכילה דין כתירוש ויצהר, וחיבים בעיקרונו בתרומות ומעשרות מן התורה.<sup>10</sup> וכן פסק ב'חכמת אדם'.<sup>11</sup> לאור הנ"ל יש להפריש מהם בגבולות עולי מצרים בברכה.

## ב. מצפה רמון – חלק הארץ ישראל

מצפה רמון בוודאי אינה בתחום עולי בבל, אך יש להסתפק אם היא חלק מגבולות עולי מצרים, מן הגבולות שהחזק שלמה המלך, או שמא היא רק חלק מגבולות ההבטחה.<sup>12</sup> מ"ר הרה"ג יעקב אריאל שליט"א ذן בכר בארכיות בשוו"ת 'באלה של תורה',<sup>13</sup> ומביא כמה שיטות לגבול עולי מצרים. בדיון שם נקודות הציון הן ים המלח ונחל מצרים וכן השיטה שמסתמכת על מה שכותב הרמב"ם בהלכות קידוש החודש פ"א ה"ז, הקובעת את קו רוחב °30 כקו הגבול. למעשה במאמריו על חיוב הפרשת חלה במצפה רמון<sup>14</sup> נוטר הרב אריאל בספק בשאלות אלו, והוא מתייחס למצפה רמון כספק אם כלולה בגבולות עולי מצרים, אך בוודאי היא חלק מגבולות ההבטחה.<sup>15</sup> لكن למעשה, הקוטף ענבים במצפה רמון מפריש תרומות ומעשרות ללא ברכה.

## ג. השלב הקבוע את המעשר בענבים לאכילה

לגביה קביעת השנה של ענבים אלו – לדעת הרמב"ם,<sup>16</sup> שהשנה נקבעת בפירות האילן על פי עונת המעשרות, אז בוודאי גם בענבים השלב הקבוע את השנה הוא עונת המעשרות (סוף הגידול). לדעת התוספות<sup>17</sup> השלב הקבוע בענבים הוא חנטה (תחילת הגידול), ולדעת רשי", שמח奸ין בין פירות האילן שחיזוב תרומות ומעשרות בהם הוא מדרבן בין 'דגן, תירוש ויצהר' שחיבם הוא מדאוריתא, נחלקו האחראונים. ה'פני יהושע'<sup>18</sup> מסביר לדעת רשי' שرك' ענבי יין (או ענבים לין) הם בכלל תבואה ('כתבאות גורן וכתבאות

8. רמב"ם, הל' תרומות פ"ב ה"א שלאו דזוקא דגן, תירוש ויצהר אלא אף כיוצא מהם חוץ מירקות, עי' רמב"ם שם ח"ג.

9. רשי', ברכות לו ע"א ד"ה גבי וعود; Tos., שבת סח ע"א ד"ה דאית.

10. אך עי' בס' התורה והארץ ג, עמ' 145, העירה 2 בשם מ"ר הגר"ש ישראלי שהעיקר כדעת הרמב"ן שענבים וזיתים לאכילה אינם בכלל תירוש ויצהר וכדעת הרמב"ן על התורה.

11. חכמת אדם, שערוי צדק שער מצוות הארץ פרק ב סע' ד.

12. אומנם יש אומרים שכיבוש צה"ל מקדש, עי' צי' אליעזר ח"ס' א (הערות הרב י' עמייח).

13. שו"ת באלה של תורה, ח"ג סי' א.

14. הפרשת חלה בגבול הדורי, אמונה עתיר 56 (תשס"ד), עמ' 10-22.

15. لكن הפרשת החלה שם אינה כהפרשת חוץ לארץ, ואין להקל שם בקולא שנוהגה בחו"ל בארץ בשבת וביום טוב, שקדום אוכל ורק משאיר חתיכה קטנה לצורך ההפרשה.

16. רמב"ם, הל' מע"ש פ"א ה"ב.

17.תוספות, ר"ה יב ע"ב ד"ה התבואה.

18. פני יהושע, ר"ה שם ד"ה התבואה; שם בהמשך ד"ה בא"ד.

יקב'), ואז'י השלב הקובע בהם הוא שלישי, אך בענבים לאכילה השלב הקובע הוא חנטה כשאר פירות האילן. לדעת ה'ערוך לנר'<sup>19</sup> אליבא דרש"י השלב הקובע הוא תמיד 'שליש'. בנד"ד, שהענבים נקטפו בחודש אב, עונת המעשרות שהיא שלב מאוחר בגידול הפרי הייתה בשנת מעשר עני, אך גם החנטה, שהיא תחילת היוצרות הפרי, הייתה בערך בחודש ניסן, ולכן הפירות בודאי משתיכים לשנת מעשר עני.

#### **ד. נתינת מעשר עני בגבולות עולי מצרים**

לגביו נתינת מעשר העני, פסק מו"ר הגר"ש ישראלי<sup>20</sup> שבגבולות עולי מצרים פטורים מנתנית מעשר עני,<sup>21</sup> ובנד"ד, שיש ספק אם מצפה רmono היא בכלל עולי מצרים, בודאי פטורים מנתניה.

#### **סיכום**

א. ענבים לאכילה חייבים בתרומות ומעשרות בברכה בגבולות עולי מצרים, אך במצפה רmono יפריש ללא ברכה.

ב. בגבולות עולי מצרים פטורים מנתנית מעשר עני, וכן הדין גם במצפה רmono.

ג. השלב הקובע את שנת המעשר בענבים לאכילה נתון בחלוקת ראשוניים כדין שאר פירות האילן: חנטה (תחלת גידול) או עונת המעשרות (סוף הגידול). למעשה אין בכך נפקא מינה בנד"ד, שכן החנטה ועונת המעשר הן באותה שנה.



19. ערוך לנר, ר"ה שם ד"ה התבואה.

20. ס' התורה והארץ ג, עמ' 145-143.

21. עי' במאמרנו 'ספקות בנתנית מעשר עני', אמונה עתיך 35 (תש"ס), עמ' 14-15.